

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף ד'

(בעמוד הקודם)

רב ושמואל נחלקו האם האב 'מבעה' זה אדם או שן. כל אחד לומד זאת מפסוק אחר. וכל אחד לא לומד מהפסוק שהביא חברו, כי לשון הפסוק אינה מתיישבת במדויק כמו שאמר חברו.

מכדי קראי לא כמר דייקי: הרי הפסוקים אינם מדויקים לא כרב ולא כשמואל, אם כן מדוע רב לא אמר כשמואל? והתשובה אומר רב: התנא כתב 'שור' וכלל בו את שלושת האבות של שור: קרן שן ורגל. ולכן 'מבעה' אינו 'שן' אלא 'אדם'.

ושמואל נמי הא תנא ליה שור: מדוע שמואל סובר ש'מבעה' זה 'שן', והרי היא כבר נכללת ב'שור'?

אמר רב יהודה: שמואל סובר ש'שור' זהו 'קרן' ('מבעה' זה 'שן'). (להלן תקשה הגמרא מה עם 'רגל'?).

והכי קאמר: המשנה ממשיכה ואומרת 'לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור'. דהיינו התורה היתה צריכה לכתוב את כל האבות ואי אפשר ללמוד אחד מהשני. וכך אומרת המשנה: 'לא ראי הקרן (=השור) כראי השן (= המבעה)'. אינה דומה 'קרן' שאין הנאה להזיקו (בנגיחה) ל'שן' שיש הנאה להזיקה (באכילה), ולכן אם היה כתוב רק 'קרן' היינו חושבים ש'שן' פטורה. מאידך, אינה דומה 'שן' ל'קרן', כי 'שן' אין כוונתה להזיק ואלו 'קרן' כוונתה להזיק, ולכן לא היינו לומדים קרן משן.

קושיא: ולא קל וחומר הוא: מדוע אי אפשר ללמוד קרן משן? והרי אם שן שאין כוונתה להזיק חייב, קל וחומר שעל קרן שכוונתה להזיק יהיה חייב! (וכן מדוע אי אפשר ללמוד שן מקרן? הרי אם קרן שאין לה הנאה חייב, קל וחומר שעל שן שיש לה הנאה יהיה חייב!).

תירוץ: איצטריך: אי אפשר ללמוד קרן משן, בגלל שהיינו חשבים שכמו שעבד ואמה שהלכו והזיקו בכוונה, האדון פטור על ההיזק שעשו - כך גם קרן שכוונתה להזיק יהיה פטור.

דחיה: **אמר רב אשי:** האם אין טעם גדול מדוע בעבד ואמה האדון פטור? ולכן אין שום סיבה לחשוב שהיינו לומדים קרן מעבד ואמה (ואומרים שקרן שכוונתה להזיק יהיה פטור). ואם כן חוזרת הקושיא מדוע אומרת המשנה שאי אפשר ללמוד קרן משן?

אלא פריך הכי: כוונת המשנה 'לא ראי וכו' מהטעם ההפוך. כלומר אינו דומה קרן שכוונתו להזיק לשן שאין כוונתו להזיק, ולכן לא היינו יכולים ללמוד שן מקרן. ומאידיך לא ראי השן שיש הנאה להזיקו כקרן שאין לה הנאה, ולכן לא היינו יכולים ללמוד קרן משן.

ורגל מאי? שייריה?: לדעת שמואל ש'מבעה' זה שן, ופירש רב יהודה ש'שור' זה קרן. אם כן קשה: מה עם רגל? האם התנא שייר ולא כתב אותה באבות נזיקין?

והתשובה: היא כתובה במשנה הבאה (דף ט') במילים 'וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ', מילים אלו מיותרות ללמד על האב 'רגל'.

וליתנייה בהדיא: מדוע לא כתבה משנתנו את 'רגל' במפורש בין שאר האבות?

אלא אמר רבא: שמואל סובר ש'שור' שכתוב במשנה הוא 'רגל' (ולא 'קרן'), ו'המבעה' זה שן. וכוונת המשנה 'לא הרי השור כהרי המבעה וכו': אינה דומה רגל שהזיקה מצוי, לשן שאין היזקה מצוי כמו רגל. מאידך, לא דומה שן שיש לה הנאה, לרגל שאין לה הנאה. ולכן לא היה אפשר ללמוד אחד מהשני.

וקרן מאי? שייריה?: אם כן חוזרת הקושיא על קרן האם התנא שייר אותה? והתשובה: שכתב אותה במשנה לקמן וכנ"ל. ושוב חוזרת הקושיא: מדוע לא כתב אותה במשנה שלנו במפורש?

תירוץ: במועדין מתחילתן קמייירי וכו': המשנה שלנו מדברת רק על אבות שהם מועדים מתחילתם, כלומר שבפעם הראשונה שהם מזיקים חייב הבעלים לשלם נזק שלם (את כל הנזק). אבל ב'קרן' בשלוש פעמים הראשונות (שאז השור 'תם') משלם רק חצי נזק, ורק לאחר שהעידו בו שלוש פעמים והוא נעשה שור 'מועד' הוא משלם נזק שלם.

ושמואל מאי טעמא לא אמר כרב: לעיל ביארה הגמרא שרב לא סובר כשמואל משום שהתנא כתב שור וכלל בו את שלושת סוגי האבות של שור (קרן שן ורגל), ולכן בהכרח ש'מבעה' אינו שן אלא אדם. עכשיו הגמרא שואלת מדוע שמואל לא אומר כרב?

אי סלקא דעתך: אי אפשר לומד ש'מבעה' זה אדם, משום שהמשנה לקמן (דף טו') מונה חמישה מועדין: 'שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק (שדינו כמועד לשלם נזק שלם - אליבא דרבי טרפון), והאדם'.

קושיא: וליתני ברישא: מדוע באמת המשנה לא כתבה את האב 'אדם' בתחילת הפרק? והתשובה: המשנה מדברת רק על נזקי ממונו של האדם שהם מזיקים לאחרים כגון שור בור וכו', ולא על נזקים שהאדם מזיק בעצמו.

ורב נמי: רב שסובר ש'מבעה' הוא אדם, הרי כבר כתוב בסיפא אדם, ומדוע יש צורך לכתוב עליו גם ברישא? והתשובה: עיקר המקום של האב 'אדם' הוא ברישא, ובסיפא המשנה כתבה אותו שוב רק בשביל למנות אותו בחמישה מועדין.

ומאי 'לא הרי': לדעת רב שמבעה הוא אדם, פירוש המשנה כך הוא: אינו דומה האב 'שור' שאם נגח אדם והרג אותו בעליו משלם כופר, ל'אדם' שאם הוא הרג את חבירו הוא לא משלם כופר (אלא במזיד הוא נהרג ובשוגג הוא גולה) ולכן לא היה אפשר ללמוד אדם משור. מאידך, אינו דומה אדם לשור, כי אדם שהזיק את חבירו חייב לשלם לו מלבד ה**נזק** (= ירידת הערך של השווי שלו. מודדים אותו כעבד הנמכר בשוק). עוד ארבעה דברים:

צער (= שנגרם לו מהחבלה. מודדים כמה אדם שנגזר עליו שיחתכו את ידו בחרב היה מוכן לשלם שיעשו זאת בהרדמה). **ריפוי** (= ההוצאות הרפואיות). **שבת** (= ימי המחלה שהחסיר מהעבודה). **ובושת** (= הבושות שנגרמו לו אם חבל בו בפרהסיא).

אבל שור שהזיק משלם רק 'נזק'. ולכן לא היה אפשר ללמוד שור מאדם, וצריך לכתוב את שניהם בתורה.

קושיא: הצד השווה שבהן: לדעת רב ש'שור' זה קרן שור ורגל - דברי המשנה 'הצד השווה שבהן (של כל האבות) שדרכן להזיק' קשים: וכי קרן דרכו להזיק? דהיינו

הנגיחה היא לא דבר שבשגרה. (אמנם לדעת שמואל ש'שור' זה 'רגל' לא קשה, כי רגל דרכה להזיק דהיינו הבהמה רגילה להזיק בתוך כדי הילוכה).

תירוץ: במועד: מדובר ב'שור מועד' שנגח כבר כמה פעמים.

הגמ' מקשה: וכי שור מועד דרכו להזיק? והתשובה: אכן דרכו לנגוח. [הגמרא סברה בקושיא ששור מועד אין לו טבע לנגוח אלא שצריך לשמור עליו יותר, ותירצה שבאמת שור מועד יש לו טבע לנגוח. על פי נחלת דוד].

קושיא: אדם דרכו להזיק? והרי לדעת רב 'מבעה' הוא אדם, וגם עליו אומרת המשנה ש'דרכו להזיק'. **תירוץ:** מדובר באדם ישן. הגמ' מקשה האם ישן דרכו להזיק? ומתרצת: כשהוא מכופף ופושט את רגליו תוך כדי שינה דרכו להזיק את הכלים העומדים ליד הרגליים שלו.

קושיא: ושמירתן עליך: לדעת רב ש'מבעה' זה אדם, קשה המשך דברי המשנה הנ"ל 'הצד השוה שבהן'. ושמירתן עליך'. והרי אדם שומר על עצמו. (אבל לדעת שמואל ש'מבעה' זה שן לא קשה, כי שמירת השור מוטלת עליך).

ולטעמיה: ולשיטת שמואל לא קשה? והרי האמורא 'קרנא' שונה ברייתא של ארבעה אבות נזיקין ואחד מהם הוא 'אדם', וגם בברייתא הזו כתוב ש'שמירתן עליך?' אלא יש לתרץ כמו שאמר רבי אבהו לאדם ששנה לפניו את הבריתא הזו: תשנה 'אדם שמירת גופו עליו'. וכך גם אנו נאמר שדברי המשנה 'ושמירתן עליך' הולכים על שלושת האבות האחרים, אבל באדם צריך לשנות 'אדם שמירת גופו עליו'.

עד כאן למדנו שתי דעות מהו 'מבעה' (אדם או שן).

מתקיף לה רב מרי ואימא 'מבעה' זה המים: אדם השופך מים ברשות הרבים והם יגרמו נזק, יתחייב משום 'מבעה'.

נאמר "כְּקֹדֶחַ אִשׁ הַמְּסִים מִים תִּבְעָה אִשׁ לְהוֹדִיעַ שְׂמֶךָ לְצַרְיָה" פירוש: כמו האש השורפת דבר נמס (כגון זפת ושעווה) וכמו מים המבעבעים על האש, כן תודיע שמך לצריך כאשר תאבד אותם מהעולם. מהפסוק לומדים שלשון 'תבעה' הולך על מים, ואם כן נאמר שגם לשון 'מבעה' שבמשנה הוא מים.

תירוץ: **מי כתיב**: ה'תְּבַעָה' לא הולך על המים אלא על האש. כי אם זה היה הולך על המים היה צריך להיות כתוב 'מים נָבעו אש' בלשון רבים, אלא הכוונה שהאש 'תְּבַעָה' ותבעבע את המים.

מתקיף לה רב זביד: אם כן שה'תְּבַעָה' הולך על האש, נאמר ש'מבעה' זה אש? הגמרא מתרצת: הרי כתוב גם 'ההבער' שהוא אש. ואי אפשר לומר שהמנה מפרשת מהו מבעה? - הוא ההבער. כי אם כן יש רק שלושה אבות ולא ארבעה.

וכי תימא: ואם תאמר ש'שור' כולל גם שן ורגל (אמנם קרן נכתבה במשנה הבאה) וממילא יש לו ארבעה אבות: שן, רגל, בור, ומבעה שפירושו ההבער. התשובה: לא נוכל להבין את דברי המשנה 'ולא זה וזה - שור ומבעה - שיש בהן רוח חיים' כי הרי באש אין רוח חיים. ועוד, הרי המשנה אומרת 'לא זה וזה וכו' כהרי האש שאין בו רוח חיים'.

*

שלושה עשר אבות נזיקין: (הכוללים מזיקים ונזקים). **שומר חנם** = שומר על הבהמה ללא כסף (דינו: חייב אם פשע בשמירה אבל פטור בגניבה ואבידה). **השואל** = לוקח אותה בהשאלה (דינו: חייב אפילו באונס, אלא אם כן מתה הבהמה בתוך כדי המלאכה). **נושא שכר** = שומר שכר המקבל שכר על השמירה (דינו: חייב בפשיעה וגם בגניבה ואבידה). **השוכר** = את הבהמה בתשלום (דינו: כשומר שכר).

נזק צער ריפוי שבת ובושת = נתבארו בעמוד א'. 'וארבעה דמתניתין' = הם הארבעה אבות נזיקין שבמשנתנו.

ותנא דידין: מדוע התנא שלנו לא מנה שלושה עשר אבות?

תירוץ: **בנזקי גופו לא קמיירי**: החמשה דברים 'נזק צער וכו' הם דברים שאדם שהזיק משלם, וכן הארבע שומרים הזיקו בגופם שלא שמרו כראוי על החפץ. אבל התנא שלנו מנה רק אבות שהממון של האדם הזיק. וזהו לדעת שמואל ש'מבעה' זה 'שן'. אבל לרב ש'מבעה' זה 'אדם' קשה.

תירוץ: **תנא אדם וכל מילי דאדם**: לדעת רב התנא באמת כלל ב'אדם' ('מבעה') את כל האבות השייכים לו, דהיינו את ארבעת השומרים ואת חמשת התשלומים.

קושיא: ולרבי אושעיא וכו'. תירוץ: **תרי גווני אדם:** ה'מבעה' הוא אדם שהזיק את ממון חבירו, ואילו בחמשת תשלומי הנזקים מדובר באדם שהזיק אדם אחר. (להלן הגמרא תבאר מדוע כתוב גם ארבעת השומרים והרי הם אדם שהזיק ממון).

קושיא: אי הכי שור נמי: אם כן גם בשור היה על רבי אושעיא לכתוב שני סוגי אבות של שור: שור שהזיק אדם, ושור שהזיק שור (= ממון).

תירוץ: האי מאי וכו': לגבי אדם כאמת יש חילוק בין אדם שהזיק ממון שמשלם רק נזק, לאדם שהזיק אדם שמשלם חמשה דברים. אבל שור בכל מקרה משלם רק נזק ולכן אין שום טעם לחלק בין שור שהזיק אדם לשור שהזיק ממון.

קושיא: והא שומר חנים וכו': הרי ארבעת השומרים הם אדם שהזיק ממון, ומדוע כתב אותם רבי אושעיא בנפרד?

תירוץ: תני היזיקא דבידיים: רבי אושעיא חילק את הנזקים שאדם מזיק בממון לשתי חלוקות: נזקים שאדם מזיק בידיים כלומר בצורה ישירה - והם הארבעה אבות נזיקין שהממון שלו הולך ומזיק בפועל. ונזקים שהוא עושה אותם ממילא - והם ארבעת השומרים שהנזק נעשה בצורה עקיפה כתוצאה מחוסר שמירה.

*

עשרים וארבעה אבות נזיקין: רבי חייא מונה עוד אבות שנאמרו בתורה (למקורות הפסוקים של אבות אלו עיין רש"י):

תשלומי כפל - הגונב ונתפס, משלם קנס כפל תשלומים. **ותשלומי ארבעה וחמשה** - הגונב בהמה ששחט ומכר אותה. **וגנב** - שהודה מעצמו, משלם רק קרן (כי 'מודה בקנס פטור'). **וגזלן** - שגזל את המון ככח מחבירו (שלא כמו 'גנב' שגונב אותו בהתבא). **ועדים זוממין** - עדים שהעידו על אדם, ולאחר מכן באו עדים אחרים והעידו עליהם 'עימנו הייתם' במקום אחר באותו הזמן, העדים הראשונים מקבלים את העונש אשר זממו לעשות לאיש ההוא. **והאונס** - נערה בתולה, חייב לשלם חמישים כסף לאביה. **והמפתה** - נערה בתולה, משלם כנ"ל. **ומוציא שם רע** - על נערה בתולה שהתחתן איתה ולא מצא לה בתולים, משלם מאה כסף לאביה. **והמטמא** - לוקח שרץ מת ונוגע בפירות תרומה של חבירו כהן ומטמא אותם, ועכשיו הכהן לא יכול לאכול אותם. **והמדמע** - מעררב תרומה עם חולין, ועכשיו רק

לכהנים מותר לאכול את התערובת והבעלים נצרך למכור להם אותה בזול. **והמנסך** - יין של חבירו לעבודה זרה, והיין אסור בשתיה.

ובנוסף השלושה עשר שמנה רבי אושעיא. סך הכל עשרים וארבע.